

UNIV PROF. DR. JAN KAPRAS:

ČESKÉ SLEZSKO A STÁTNÍ PŘEVRAŤ.

V OPAVĚ 1927.

NÁKLADEM OKRESNÍHO OSVĚTOVÉHO SBORU V OPAVĚ.
TISKEM KNIHTISKÁRNY „SLEZSKÁ GRAFIA“ V OPAVĚ.

Poměrům a celému vývoji událostí a problému Českého Slezska při převratu státním a při mírovém jednání bychom dobře nerozuměli, kdybychom si neuvědomili některé vývoje a události z historie této země starého českého státu.

I.

Historický základ Českého Slezska.

Dnešní České Slezsko jen z menší části jest starého slezského původu. Z větší části jest to bývalá země moravská, která delším vývojem ocitla se ve Slezsku. Ze Slezska pochází Těšínsko a nejsevernější část dnešního Opavska jako součást Nisska. Vlastní Opavsko, Krnovsko a enklavy moravské jsou vesměs původu moravského.

Slezsko jest totiž 4.452 km² veliké a má 675.392 obyvatel. Z toho připadá na Těšínsko 1.273 km² a 310.183 obyvatel, na bývalé Nissko (Javorník, Vidnava, Cukmantel, Frývaldov) 736 km² a 63.939 obyvatel. Celkem tedy na části starého Slezsko 2.009 km² a 374.122 obyvatel. Naproti tomu na části ze staré Moravy 2.443 km² a 301.270 obyvatel. Jinými slovy: sice větší část obyvatelstva dnešního ve Slezsku sídlí na půdě slezského původu, avšak jen menší část veškeré půdy země jest také skutečně ze Slezska historického. Že však i většina obyvatel jest vlastně moravského původu, uvidíme v dalších vývodech.

Jen dlouhým vývojem lze si vysvětliti tyto zcela zvláštní poměry, které až do poslední doby vrhají své stíny a světla na rozvoj poměrů Českého Slezska.

Stará Morava měla na severu za horami předsunutou krajinu kolem řeky Opavy, táhnoucí se k řece Pštině a Odře. Krajina ta v době moravských údelů tvořila součást údelu olomouckého a zůstala jí jistá samostatnost správní i v jednotném markrabství moravském. Excentrická poloha země, sousedství drobných knížetství slezských, mezi něž bylo Opavsko vraženo jako klín, způsobily, že již v polovici XIII. století mluvilo se o vlastní zemi opavské, ze které sběhem politických událostí druhé polovice onoho století vzniká samostatné knížetství v rukou levobočné linie přemyslovského rodu. Tento faktický vývoj dostal formální sankci listem krále Jana Lucemburského 1318.

Průběhem další historie za vlády rodu přemyslovského rozpadla se země na Opavsko a Krnovsko, při čemž oba celky nebyly přesně od sebe odděleny, nýbrž pronikaly se vzájemně četnými enklavami a ostrovy.

Jak na Opavsku tak na Krnovsku obyvatelstvo — pokud mohlo politicky vystupovat — to jest tehdejší stavové tedy: šlechta, města, preláti, i po oddělení země od Moravy trvali nezlomně na soudržnosti země své s Moravou cítili se Moravany, měli stejné právo moravské a dávali si nepřetržitě potvrzovati stejná privilegia jako měli na Moravě. Naproti tomu knížata opavská i krnovská snažila se přetrhnouti svazek své země s Moravou nadobro, jednak proto, že jich politika měla tytéž zájmy, jako měla drobná knížata sousedního Slezska, jednak proto, že si přála býti pokládána vůbec za slezská knížata, poněvadž tato jako stará knížata suverenní měla daleko výhodnější postavení státoprávní nežli knížata opav-

ská, jichž právo vládní odvozeno bylo jedině z lenního listu králů českých.

Proto vidíme v celé opavsko-krnovské politice XIV.-XV. století stálý spor těchto dvou zájmů. Vládcům přemyslovským nepodařilo se rozhodnouti spor ten ve svůj prospěch, vymřeliť dříve ještě nežli otázka dozrála svého řešení. Avšak i nástupcové jich převzali v této věci dědictví svých předchůdců. A tak začátkem století XVI., když Krnovsko ocitlo se v okruhu zájmů slezské politiky hohenzollernské a na konec i v rukou a v panství tohoto rodu, politicky bezohledně za svým cílem postupujícího, přičleněno bylo Krnovsko do slezské organisace a stalo se tím i součástí státoprávního celku slezského. Nutno říci, že stalo se tak tehdy již bez protestu stavů krnovských. Jinak tomu bylo na Opavsku. Tam stavové vzpírali se vytrvale politice králů českých, tehdy bezprostředně na Opavsku vládnoucích, dostati Opavsko do Slezska, spor se vlekl s větší nebo menší prudkostí po celé XVI. století a nebyl vyřešen ani nastoupením nové dynastie knížecí na Opavsku v rodě lichtenštejnském (1613). V boji samém se však stavové rozdělili. Nacionální šlechta trvala při Moravě, kdežto Opava, převahou německé město, smířovala se ponenáhlu se Slezskem. Po bitvě bělohorské, když ve Slezsku bylo politicky a nábožensky volněji, nežli jinde v českém státě, smířili se v polovici XVII. století na Opavsku se slezskou příslušností také. Teprve od té doby — to jest na Krnovsku od začátku XVI. století, na Opavsku od polovice století XVII. — možno jest obě země pokládati za součást Slezska, se kterým pak sdílely po jistou dobu osud další.

Uvnitř území opavsko-krnovského bylo však od začátku několik ostrovů, tvořených panstvím biskupa olomouckého, který byl sám knížetem českým a proto knížeti opavskému ani krnovskému nepodléhal. Dalším vývojem XVI. a XVII.

století stal se biskup olomoucký v XVIII. století pouhou vrchností moravskou s titulem knížecím, a tím všechny jeho statky i na Opavsku a Krnovsku ležící staly se součástí Moravy. Vznikly tím velké enklavy osoblažská, ketřská a jaktařská, jakož i menší Sucholazec, Slatina a Vlaštovičky.

Naproti tomu enklavy Buřovice a Goldsýf pocházejí z panství fulneckého Žerotínů.

Konečně byla na Opavsku dvě stavovská panství (status minores), v XVII. století Bruntál jako komenda velmistra řádu německých rytířů a Albrechtice v rukou jezuitů nisských.

Vedle této moravské části pochází slezská část dnešního našeho Slezska z Těšínska a Nisska.

Knížetství těšínské odtrolilo se koncem XIII. století od Opolska jako suverenní knížetství v rukou knížat piastovských a od počátku tak, že hranici k Moravě tvořila řeka Ostravice od ústí svého do Odry až nahoru do hranic uherských. Státoprávní styky tohoto knížetství s českým státem začaly hned za krále Václava II., aby za Jana Lucemburského (1327) stalo se knížetství to trvalou součástí českého státu jako léno. Na této věci nezměnilo nic vymření rodu piastovského na Těšínsku v polovici XVII. století, ani nové udělení léna těšínského rodu lofrinskému z moci a svrchovanosti královské české (1722). V té době území těšínské bylo již valně zmenšeno utvořením celé řady drobných panství stavovských (status minores) a to: Bílsko, Frýdek, Fryštát, Ráj, Polská Lutyně, Rychvald, Doubrava, Orlová. Také Bohumín, ač vznikl odtržením od Ratibořska. počítán byl některými svými částmi k Těšínsku.

Knížetství nisské bylo výtvořem světské politiky biskupů vratislavských ve XIII. století, stalo se ve XIV. století jako ostatní knížetství slezská lénem a tím i součástí českého státu, jsouc průběhem další doby podrobena celkem jen nepatrným

změnám územním, spíše při tom pak zvětšováno (Cukmantel), nežli zmenšováno.

Za Marie Teresie, když nastala ztráta větší části Slezska na Prusko, byla vedena hraniční čára právě našimi knížetstvími. Stalo se tak hned preliminářem vratislavským a definitivním mírem berlínským (1742). Tu ve článku V. jest řečeno, že českému státu zůstává: Těšínsko celé s přilehlými panstvími od něho odtolenými, dále z panství bohumínského to, co leží u Těšínska až do soutoku řeky Olše s Odrou. Z Opavska a Krnovska pak to, co leží na pravém břehu řeky Opavy, jakož i biskupské enklavy olomoucké mimo Keř. Konečně z Nisska obvody Cukmantel, Vidnava a Javorník. Při provedení této hranice v terénu přidal k tomu ještě Schlesischer-Gräntz-Recessz téhož roku předmostí na levém břehu řeky Opavy u města Opavy (Kateřinky). V druhé a třetí válce slezské na tomto základě nic se nezměnilo.

Slezsko takto státu českému zbylé bylo pak Marií Terezií zorganizováno jako České Slezsko. Skládalo se z celého knížetství těšínského a z částí knížetství opavsko-krnovského, a nisského, dále z knížetství bílského, utvořeného Marií Terezií ze stavovských panství a to u Opavska: Bruntál a Albrechtice, u Těšínska: Frýdek, Fryštát, Ráj, Orlová, Bohumín, Lutyně, Rychvald, Doubrava.

Pestrou tuto mosaiku Českého Slezska zorganizovala Marie Terezie zcela po vzoru starého Slezska celého, právě tak jako znakem jeho zůstal starý slezský znak, černá orlice v zlatém poli. V čelo země postaven byl královský úřad, krátkou dobu jako reprezentace a komora označovaný. Teprve v reformách Josefa II. spojen byl tento úřad s guberniem moravským.

Když však po roce 1848 nastal návrat k zemím, oživilo i zvláštní místodržitelství pro Horní a Dolní Slezsko, promě-

něné krátce nato v zemskou vládu, připojené na krátko (1860—1) k místodržitelství moravskému, od roku 1861 však samostatně trvajících. Jen soudnictví zůstalo již trvale spojeno s moravským.

Enklávy moravské však spojeny byly roku 1848 se Slezskem jen ve správě státní, berní a soudní, ve správě zemské však a tudíž i ve školství obecném byly součástí Moravy.

II.

Otázka národnostní.

Vedle poměrů státoprávních velmi důležitým činitelem ve veřejném životě slezském jest ode dávna otázka národnostní.

Obyvatelstvo na Opavsku bylo původně vesměs české. Na Těšínsku bylo obyvatelstvo přechodního tvaru mezi Čechy a Poláky jako všude v Horním Slezsku. Na západě Těšínska však toto slovanské obyvatelstvo přechodné bylo velmi záhy, částečně před válkami husitskými, částečně po nich nahrazeno a doplněno českým obyvatelstvem z Moravy.

Opavsko stihla však značnou měrou německá kolonisace, která v sousedství během XIII. a XIV. století poněmčila Nisko. Odtud připojoval se kolonizační klín německý na Krnovsko, Bruntálsko a Fulnecko. Válkami husitskými postup německý také tady jako jinde v českém státě jest zaražen, ano částečně i napraven, takže českými byly tehdy ještě jižní okraj výběžku osoblažského i celé východní Krnovsko.

Čeština v úřadech, ve škole i v kostele dala území tomu i zevně český ráz. Na Těšínsku touto recepcí češtiny do úřadů, škol a kostela začal v této době assimilační proces slovanského obyvatelstva východní části země s kulturou a jazykem českým.

Doba XVI. století a doba pobělohorská přináší celkem jen menší změny: poněmčení severozápadního Krnovska od Albrechtic k Benešovu, a poněmčení zbytku Osoblažska, jakož i poněmčení úřadování krnovského. Zároveň však úpadek pobělohorský přináší s sebou zaražení assimilačního procesu hornoslezského, třebaž věc nebyla hned tak patrna. Nějakou dobu v užívání jazyka českého ve škole, úřadě a kostele nastala na Těšínsku sice ještě změna, za to jest to patrna již dříve v sousedním Horním Slezsku, kde čeština ustupuje.

Velmi prudce dolehly na Slezsko germanisační snahy Marie Terezie a Josefa II. Po poněmčení škol a úřadů, které tehdy bylo ve velikých rozměrech uskutečněno, zůstalo jen málo ještě češtiny v úřadování některých venkovských měst, v nejnižších školách a všech kostelích.

Následkem toho začalo se hleděti již za Josefa II. na naše Slezsko jako na zemi německou, a názor ten sílil ještě po roce 1848, tak že došel i výrazu v nařízeních z roku 1851, kterými se úřady slezské staly výhradně německými. Stejně mělo se státi Zeynkovým nařízením (1873) se školami.

V této době vznikl také nový nepřítel češtině v polštině na Těšínsku. Začíná to vlastně rokem 1848. Do té doby zápas o Těšínsko byl veden mezi češtinou a němčinou. O polštině není tu valných zmínek. Lid se označuje za Moravce. Literatury polské tu není. Zápisy v dědinných registrech jsou stejně české u Těšína jako u Jablunkova, u Skočova nebo i daleko na východě v Branné. Katolické školy byly české na celém Těšínsku, z evangelických jen několik na hranicích Haliče jest polských. V kostele užívalo se vesměs češtiny. Evangelíci zpívali z kancionálu Třanovského, katolíci z Božanova, později z českého těšínského. V roce 1848 věc se mění. Národní hnutí na Těšínsku dostává vlivem několika osob v Těšíně a pod bezprostřední blízkostí Krakova polský

ráz. Lid, dosud po našem mluvící a moravsky cítící, při národním uvědomování stával se najednou Polákem. Čeština vylučována byla ze škol a z kostelů stejně katolických jako evangelických, a nahražována polštinou. Část obyvatelstva i na východě Těšínska vzdorovala tomuto úsilí podporovanému i vládou vídeňskou a označovala se za „Slezáky“

Teprve v šedesátých letech XIX. století hlavně přičiněním Opavského Besedníka začíná buditelská práce ve Slezsku a to nejprve větší měrou a s větším výsledkem na Opavsku. Někdy v osmdesátých letech i Těšínsku začíná se věnovati větší pozornost, celkem však již v době, kdy největší jeho část propadla polonisaci. Při tom současně v obou zemích cítili tlak germanisační, který na Těšínsku používal polonisace jako prvního stupně ke svým cílům.

Tak se stávalo, že sice absolutně Čechů ve Slezsku přibývalo, z 126.385 roku 1880 na 146.265 roku 1900, relativně však klesal z 22·92‰ na 22·04‰. Při tom na Opavsku stoupal absolutně i relativně z 54.597 na 60.712, z 18·94‰ na 20·06‰, nestačilo to však vyvážit ztráty na Těšínsku, kde absolutně jsme stoupli z 71.788 na 85.552, relativně však klesli z 27·36‰ na 23·72‰. Teprve práce na začátku XX. století napravila částečně tyto ztráty. Na Opavsku bylo tehdy při sčítání roku 1910 Čechů 64.743 čili 20·10‰, na Těšínsku 115.604 čili 27·11‰, v celém Slezsku 180.347 čili 24·83‰.

Přes to však jest patrné, jak pod vlivem nepřetržité germanisace, podporované systematicky vídeňskými vládami a německou byrokracií, jejíž doménou Slezsko po celou tu dobu bylo, jakož i velkokapitálem německým, namnoze i říšsko-německým, který se v uhelném revíru valem usazoval, území českého všude ubývá. Na Opavsku po celé národnostní hranici drolí se české území a vznikají německé ostrůvky. Na Těšínsku vzniká ona pestrá národnostní mosaika uhelné

pánve, poněmčení všech měst, zvláště i Frýdku, s čistě českým okolím. Tam jsou také ty někdy až komické přesuny mezi sčítanými, Poláky a Čechy, jako v Petřvaldě, kde za deset let 1900—1910 Poláci klesli z 3.955 na 1.355, současně Češi stoupli z 1.226 na 5.303. Skoro stejná věc jest v téže době také s Rychvaldem.

Přes všechny tyto proměny a vývoje nepodařilo se ve Slezsku až do převratu uskutečniti rovnoprávnost jazykovou třeba jen nejprimitivnějším způsobem. Vydaná nařízení Pražákova a Rubrova snažila se sice o jisté zlepšení, mnoho z toho zůstalo však na papíře a celkem si každý úřad ve Slezsku vytvořil praxi podle toho, jaký byl jeho přednostá. Jen tam, kde byli čeští úředníci, jako u soudu v Klimkovicích nebo ve Slezské, tehdy vlastně ještě Polské Ostravě, bylo úřadování jaksi snesitelné. Většina úřadů byla však obsazena Němci, kteří, jsouce si jisti ochranou mocnějších, prostě kladli passivní odpor jakýmkoli snahám po nápravě.

III.

Politický život před válkou.

Politický život Čechů slezských je poměrně velmi mlád. Ještě roku 1848 ho nebylo vůbec. Slezsko tehdy vystupovalo jako německá země s politikou velkoněmeckou v nejširším slova smyslu. A také neuvědomělé obyvatelstvo slovanské nejednalo lépe, jak ukazuje protest města Klimkovic proti českému státu.

A přece zrovna na slezské půdě nedlouho na to došlo k událostem, které ukazovaly, že český stát i nadále trvá, jsa dosavadní záplavou centralismu habsburského obmezen ve svých právech, nijak však shlazen se světa. Jest to udělení léna těšínského (1858) a lenní indult opavsko-krnovský

(1860). Všechny tyto akty vycházejí od krále českého a od koruny české.

Uvědomění slezské dlouho však nepokročilo až k životu politickému. V celé politice let šedesátých marně bychom hledali české Slezany. Až teprve roku 1869 dochází k prvnímu projevu politiky českého Slezska na Ostré Hůrce u Chabíčova. Jest to však převahou program národnostní, školský a hospodářský. Nedlouho na to roku 1871 ocitá se na sněmě slezském poprvé jeden uvědomělý zástupce český, který s třemi Poláky prohlašuje se pro fundamentálky a pro české státní právo, k němuž krátce před tím česká politika vůbec se byla po delším neplodném tápání dostala, vrátivši se tak jen k prvnímu programu svému z roku 1848.

Tato účast českého živlu na politice slezské byla však zatím jen zcela přechodní, ještě na řadu let byli Češi z ní vyloučení. Také volební řád přímých voleb do říšské rady vídeňské byl pro Slezsko sestaven tak, aby zvolení českého poslance bylo vyloučeno.

Teprve při sněmovních volbách roku 1890 zvoleni byli ve venkovských obcích tři čeští a tři polští zástupcové. Tímto rokem začíná skutečná politika slezská, poněvadž slovanští zástupcové nabyli většiny ve venkovské kurii sněmu a tím i zastoupení v zemském výboru a v komisích. Jakékoliv pokusy o zlepšení tohoto postavení nevedly však ani k nejmenším úspěchům. Naopak v posledních volbách před válkou podařilo se Němcům jeden mandát polský převést do rukou Koždoňovy strany Slezáků-deutschfreundlichů.

Při zavedení všeobecného hlasovacího práva na říšskou radu byly z 15 mandátů slezských dva české.

Jak viděti z vyličeného šli ve Slezsku Češi a Poláci společně na zemském sněmě a Poláci nebáli se ani připojení k českému státu, ano jejich vůdcové nejednou se vyjádřili,

že nebude ve Slezsku lépe, dokud se země nedostane do českého státu (Swižy, Michejda). Budiž však připomenuto alespoň, že tato svornost byla namnoze vykupována na útraty české ústupnosti českých vůdců, zvláště na Těšínsku. Konečně třeba také říci, že Poláci mimoslezští zlepšení postavení Slovanů slezských věnovali pozorností poskrovnu, ještě daleko méně nežli celek poslanců českých.

IV.

Osvětímsko — Zátorsko.

Zmínky zasluhuje alespoň několika slovy také otázka Osvětímska a Zátorska, poněvadž se o ní děje zmínka i po světové válce.

Obě tato knížetství, původně součást Těšínska a později samostatná, byla až do XV. století lenní součástí českého státu jako všechna knížetství slezská. Dostala se však tehdy do rukou polských. Při prvním dělení Polska domáhala se Marie Terezie obou knížetství jako starých součástí českého státu a také jako takové byly jí 1772 přiděleny.

Obě země byly však v dalším připojeny k Haliči a marně slezští zástupcové několikrát při různých příležitostech domáhali toho, aby Osvětímsko a Zátorsko jako stará součást Slezska byla zase ke Slezsku připojena.

V.

Moravci Pruského Slezska.

V Pruském Slezsku hned po záboru země odstranili české úřadování a nahradili je německým. Čeština zůstala ve škole a v kostele. Velmi brzy se však i tu omezila jen na diecesi

olomouckou, kde se zachovala jako jazyk moravský. Znamenalo to v podstatě staré Opavsko, pokud přišlo Prusku. Všude jinde nahrazena čeština i v kostele a škole němčinou nebo polštinou. Tak se stalo, že v polovici XIX. století nebylo Čechů v Horním Slezsku nežli jen na Pruském Opavsku, mezi Pštinou a Opavou. A také tu zmenšilo se území jich za sto let pruského záboru poněmčením krajiny jižně od Hlubčic asi o třetinu a poněmčená Keř s okolím tvořila v něm ostrov.

V druhé polovici XIX. století poněmčování moravského kraje pruského dalo se zcela plánovitě a to hlavně pomocí škol. Ještě roku 1865 byly tu 52 školy české. Avšak 1873 zakázán byl Lelkův slabikář a školy poněmčeny. Nějakou dobu bylo pak ještě náboženství vyučováno česky (moravsky), roku 1906 také to bylo zakázáno.

Déle vzdorovala čeština v kostele. V letech šedesátých bylo ještě i v Ratiboři někdy kázáno česky, v poslední době před válkou ubývalo však českého kázání i v území ryze českém. Bylo to zvláště od té doby, kdy vymírala starší generace kněží vzdělaných v Olomouci a nastupovala nová již ve Vratislavě studovavší.

Po roce 1906 stala se čeština vůbec bezprávnou, poněvadž pruští Čechové netvořili ani na Ratibořsku ani na Hlubčicku předepsaných 60%.

Také české území samo se zmenšilo. Kompaktní území zůstalo jen na Hlučínsku se 43 osadami zcela českými; k tomu území družila se ves Stibořice v kraji hlubčickém. Od tohoto území na sever jest několik ostrovů českých. Z nich jest největší jakubovsko-násilský, tvořený 12 osadami. Druhý jest branický o dvou osadách. Z bavorovského ostrova posunutého daleko na sever zůstal na konec jen české menšiny ve dvou vsích.

Zvláštní zmínky zasluhuje pronikání polského živlu do starého českého území v Pruském Opavsku, Jen něco málo těchto Poláků bylo z přistěhovalců, většinou jde o přebarvení starých Moravců na Poláky. Jen tak lze si vysvětliti, je-li v Klemštyně 80% Poláků, zcela o samotě. Nejvíce popoštěny byly moravské osady ostrova bavorovského (Děhýlov, Jaronov, Rakov, Sulkov, Tlustomasty). V souvislém území hlučinském začali se Poláci objevovati tímto způsobem na okraji jako menšiny (Petrovice, Šamařovice, Hošťálkovice, Koblov). Ojedinele byla takováto menšina polská v Zábřehu u Benešova.

Avšak i tam, kde si české obyvatelstvo zachovalo svou mateřskou řeč, ztratilo vědomí své národnosti a stalo se Prusáky po moravsku mluvícími.

Buditelská práce byla tu výhradně v rukou kněží a mohla při pruském bezohledném systému obmezovati se výhradně na zachování mateřského jazyka v rodině a částečně i v kostele.

Roku 1848 se na krátko zdálo, že i politický život bude mezi Moravci možný. Byl tehdy buditel jejich Cyprian Lelek poslancem v Berlíně a později ve Frankfurtě. V šedesátých letech po druhé začal se probouzeti politický život v besedách. Tentokráte však vláda pruská velmi energicky hnutí to potlačila. Až teprve zase 1893 mohly vycházeti „Katolické noviny“ vydávané s velkou obětavostí několika kněžími, z nich zvláště sluší jmenovati Jureczku, Hlubka a Otavu. Mohly však působiti pouze buditelsky, nikoli politicky. Politicky šly s katolickým centrem německým.

VI.

Za války — ve Slezsku.

Po vypuknutí světové války utuchl politický život ve Slezsku daleko větší měrou ještě nežli jinde v českém státě. Blíz-

kost bojiště, sídlo hlavního štábu severní armády na Těšínsku způsobily, že pronásledování českých lidí bylo tu ještě krutější nežli jinde v českém státě. Lidé tu ani dýchatí se neodvažovali, a přece rakouská justice našla tu své oběti.

Změna nastala až roku 1917. Začíná vlastně teprve deklarací českých spisovatelů z polovice května tohoto roku, kde po prvé se nutí politické zastupitelstvo české ve Vídni k tomu, aby zaujalo příznivé stanovisko k myšlence státní samostatnosti české ve spojení se Slovenskem. Při celkových poměrech tehdejších jest pochopitelné, že původní podpisy spisovatelů jsou většinou z Prahy a jen něco málo z Čech a Moravy. Ze Slezska není tu původně nikoho, leda bychom za Slezsko počítali Martinka a Sokola-Tůmu. Venkovští spisovatelé projevovali teprve většinou dodatečně svůj souhlas. Vystoupením spisovatelů byli vídeňští poslanci čeští skutečně donuceni k prohlášení ze dne 30. května t. r., které klade důraz na právo přirozené a historické (v tomto pořadí), připouští však svou opatrnou stylisací výklad jak v rámci habsburského soustátí tak i mimo ně. Jasnou mluvou mluví v této věci teprve prohlášení generálního sněmu tříkrálového 1918, kde žádá se nepokrytě úplná státní nezávislost historických zemí — tedy i Slezska — se Slovenskem.

Již v této době ukazují se také počátky otázky těšínské. Bylo již svrchu ukázáno, jak jsme si v celé politice na Těšínsku vedli nešťastně. Dlouho nevěnovali jsme tamnímu českému a slovanskému obyvatelstvu vůbec žádné pozornosti, ponechávajíc zcela volnou ruku polské agitaci opřené o blízký Krakov. My jsme přišli vlastně, jak již svrchu řečeno, vážně se svou prací na Těšínsko až v osmdesátých letech, ani tu však nebylo ještě zcela pozdě, protože značná část obyvatelstva těšínského byla nespokojena s popoľšťováním a bránila se mu jako Slezáci. Svou nešťastnou politikou další

vehnali jsme pak i tyto Slezáky do rukou Němců. To byla hlavně ona politika devadesátých let, representovaná zvláště Novinami Těšínskými od roku 1894 v Těšíně vycházejícími. Konečným výsledkem této politiky bylo ono nešťastné uhnutí od Těšína samého, když začátkem století XX. přestěhovaly se noviny do Frýdku, a obranné spolky do Polské (dnes Slezské) Ostravy. V posledních letech před válkou začalo se sice velmi intensivně i za takto nepříznivých poměrů pracovat, a výsledky se ukázaly již při sčítání 1910, jak svrchu bylo již ukázáno. Nicméně nemohly býti za tak krátkou dobu tak pronikavé, aby napravily všechny aneb alespoň větší část hříchů dřívější doby.

A tak byla situace za války ta, že vlastními pány na Těšínsku byli Němci, vedle nich si nároky dělali Poláci a my jsme se krčili na západě země, jen tu a tam zašihávající do středu, na východ mezi slezské deutschfreundlichy ani se neodvažující.

Chuť německá však rostla během války do nemožnosti. A tak když začalo se jednat o tom zřízení v rámci ústředních mocností Polsko, zdála se německým nacionalům vhodná doba získati něco ještě z jeho území. To jest tendence článku Gerharda Seeliger „Das Deutschtum in den Westbeskiden und die Herzogtümer Auschwitz und Zator“ v Petermannových Mitteilungen roku 1916 uveřejněného, kde se žádá připojení obou těchto starých slezských knížetství k Německu anebo k německému Rakousku, kde měl býti ovšem i celý český stát a s ním i Těšínsko. Tento německý plán došel přirozeně pozornosti i v polských kruzích zvláště krakovských, které nejvíce stály za plánem Polska v souvislosti s Habsburky a profesor krakovské university Feliks Koneczny napsal jako odezvu brožuru Oświęcimskie niemieckie czy też Cieszyńskie polskie (Krakov 1917), kde výslovně snaží se ukázati,

že příslušnost slezských knížat a tedy i těšínského k českému státu byla jen pomíjející, a že dnes Těšínsko má připadnouti k Polsku. Tato brožura Koneczného byla prvním válečným projevem snahy strhnouti Těšínsko — starou součástku českého státu — ve smyslu nacionální dosavadní agitace polské v zemi, také státoprávně do rámce polských snah.

Požadavek tento patrně velmi rychle se vykrystalisoval. V jednáních vedených během začátku roku 1918 mezi českými a polskými zástupci zvláště ve Lvově se na něj již naráželo. Výsledkem byla pak úmluva Lvovská, jejíž tři body byly po převratě našimi zástupci publikovány takto:

„Rozhodnutí o Těšínsku nemá býti přenecháno místním činitelům, příliš ve věci engažovaným a náchylným řešiti spor z úzkého hlediska místního.

K přátelskému rozřešení difference jest povolána Praha a Varšava, po případě mírová konference.

Až do rozhodnutí té neb oné instance nemá býti nic měněno na dosavadním stavu věcí na Těšínsku jakýmkoli fait accompli.“

Na Pruském Opavsku pak Moravci byli již tak dokonalými pruskými občany, že o nějakých sympatiích k českému státu tu nemohlo býti ani řeči. Bylo-li pak tomu tak v duši několika kněží, museli se pilně varovati toho, aby to na nich ani zdaleka nebylo patrné. Nebyloť s pruskými úřady žádného zahrávání.

VII.

Slezsko za války v zahraniční akci.

V zahraniční akci mohli od počátku mluvití jasně a tak tam najdeme velmi brzy formulovaný program navazující na starý náš program státoprávní pozměněný požadavkem na-

prosté státní samostatnosti a rozšířený o Slovensko. Po prvé děje se tak Arnoštem Denisem na jaře 1915 v prvních číslech *La Nation Tchèque*. Na mapě připojené v červnu toho roku k třetímu číslu jest pak požadavek ten zakreslen. Stejně jest tomu v memoiru podaném v dubnu 1915 Masarykem Greyovi, ke kterému jest taktéž připojena mapa.

Takto sformulovaný požadavek českého státu ze Slezskem najdeme od té doby nepřetržitě v celé propagandě zahraniční, jak vyvrcholila ve dvou svých největších spisech Benešově *Detruisez l' Autriche-Hongrie* (Paříž 1916) a Masarykově *L' Europe nouvelle* (Paříž 1918). Požadavek Slezska jest tu opřen historicky. Na těchto základech budovala tedy náš stát i Národní rada pařížská a na nich spočívají zvláště uznání kterých se dostalo českému státu od Francie smlouvami z roku 1918 dne 29. června a na den svatého Václava.

Celá tato propagace zahraniční velmi rozsáhlá počtem svých prací francouzských, anglických i italských spokojuje se však jednoduchým požadavkem připojení celého zbytku Českého Slezska. V podrobnosti alespoň o Těšínsku, zdá se, že jednali ve svých dohovorech Masaryk s Dmowskim a Paderewskim. O obsahu tohoto jednání není sice nic oficielně známo, zdá se však, že dospěli oba asi k stejným výsledkům jako při jednání lvovském nejsouce zásadně proti jistému rozdělení jeho mezi oba státy. Soudím tak z prvotní podoby memorialu Benešova o Těšínsku, jak o něm ještě bude řeč dále, a ze zmínky Masarykovy Světové revoluci (str. 295).

Horního Slezska pak dotýkají se v detaile také dvě mapy vyšlé v Paříži, první nákladem Národní rady pařížské za války ještě, druhá nákladem Laroussovým koncem roku 1918. První připojuje tu k českému státu trojúhelník od Osoblažska k Ratiboři a odtud do středu hranic těšínských. Druhá

sníží se severní hranici tohoto trojúhelníku k jihu, počínajíc u Krnova.

Měla by se tu také státi zmínka o účasti Slezska na le-
giích. Nemáme však dosud bohužel stanovena příslušná čísla
přesně, ač se na nich pracuje.

VIII.

Slezsko v přípravách ke kongressu.

Když 28. října proveden byl v Praze převrat a tím doko-
náno vlastně to, oč soustavně usilovali za hranicemi i doma,
nebyla věc ve Slezsku tak lehká, ač se tam Češi táborem na
Ostré hůrce 22. září 1918 k českému státu již předtím při-
hlásili. Týká se to stejně Opavska jako Tešínska (srov. Ostrá
Hůrka 1925).

Na Opavsku narazil totiž český stát na snahy Němců
zřídit Sudetenland, ke kterému měly patřiti také německé
krajiny Opavska. Jak se věc měla, to vyličil nám dosti objek-
tivně sám hejtman tohoto Sudetenlandu Freisler „Vom
Zerfall Oesterreichs bis zum Tschechoslovakischen Staate“
(1921).

Provincie Sudetenland byla utvořena poslanci říšské rady
vídeňské z těchto krajín pocházejícími 29. září 1918. Vedle
města Opavy patřily k ní všechny obce s německou správou
na Opavsku, dále i německé území severní Moravy, Or-
lických hor a ostrov svitavský. V čele jejím ocitl se dr. R. Freis-
ler jako hejtman, který dostavil se 2. listopadu do Opavy
a převzal vládu zemskou. Nastaly tu však vzhledem k bez-
prostřednímu sousedství českých osad velmi komplikované
poměry. Zvláště spojení železniční bylo obtížné, ač v Krnově
zřízeno železniční ředitelství. Vojsko, které měla vláda Su-
detenlandu k dispozici bylo nepatrné, a nestálo za mnoho,

takže na vážný odpor branou mocí nebylo možno pomýšleti. Došlo sice k drobným přestřelkám, vážnějšího nic to nebylo. Dne 16. listopadu konáno bylo první shromáždění Sudetenlandu, skládající se ze zástupců, na kterých se strany dohodly. Avšak již 1. prosince byl obsazen československým vojskem Bílovec. Dne 18. prosince oznámeno pak ráno, že také Opava jako strategický bod bude obsazena. Stalo se to téhož dne odpoledne beze vší příhody. Ministerský rada Šrámek převzal pak ihned civilní správu. Den na to bylo rozhodnuto vůbec o likvidaci Sudetenlandu a v nejbližších dnech byly obsazeny i Krnovsko, Bruntálsko a Frývaldovsko.

Zmínky zasluhuje, že při březnových bouřích roku 1919 v německém území došlo také tady k některým bouřím zvláště v Opavě a Bruntále, které v posledním městě vyžádaly si i oběti na životě.

Přes naše obsazení Sudetenlandu trvali Němci alespoň teoreticky na jeho trvání v rámci Rakouska a hájili jeho oprávněnost a možnost nejednou. Ze spisů těch budiž uvedeno alespoň: Barta, Die Ansprüche der Tschechen auf das Sudetenland (Flugblätter für Deutsch-Oesterreichs Recht čis. 9 Vídeň 1919); Příbram, Die wirtschaftliche Lage des Sudetenlandes (tamtéž čis. 26), a (bez autora) Das Kuhländchen (tamtéž čis. 21).

Jinak bylo na Těšínsku. Tam Němci skoro ani se nehlásili, nejvýš tu a tam v souvislosti s Horním Slezskem, o němž zmínka bude ještě dále, bylo prohlašováno přání, aby i Těšínsko bylo připojeno k samostatné republice hornoslezské, na všech svých susedech nezávislé. Věc neměla však od počátku žádného vážnějšího pozadí.

Tak se Těšínsko stalo vlastně sporným mezi Čechy a Poláky. Požadavky, které Poláci kladli na Těšínsko již za války, snažili se nyní rychle uplatnit. Příslušnost Těšínska k če-

skému státu byla vůbec popírána a bez ohledu na jakékoliv ujednání starší, za války učiněná, bylo Těšínsko prostě jako součást rozpadávajícího se Rakouska s obyvatelstvem polským požadována k obnovenému státu polskému. Hranicí měla být až Ostravice, jak žádali zvláště z Krakova. Za těchto okolností jest těžko omluvitelné, že se u nás pro jiné starosti trochu na Těšínsko zapomnělo. A tak v době české místní bezradnosti došlo k známému paktu místních činitelů těšínských z 8. listopadu 1918, kterým se poprvé Těšínsko rozdělilo mezi Čechy a Poláky a to tak, že pouze nepatrná část zůstala Čechům. České Národní radě zůstal dle toho okres frýdecký a část okresu fryštátského, celkem jen ony obce, kde správa byla úplně česká. Touto dohodou se všechny cenné body těšínské ocitly v rukou polských. Klausule, kterými mělo být postaráno o český vliv na dráze bohumínské, ukázaly se zcela bezcennými. Ačkoliv smlouva ta měla mít ráz zcela provisorní, a neměla prejudikovati definitivní smlouvě mezi Prahou a Varšavou, přece vhodným využitím situace se strany polské stala se smlouva ta velmi nepohodlným argumentem protičeským.

Přispělo k tomu ovšem nemálo, že teprve 21. ledna 1919 ozvala se vláda pražská memorandem zaslaným vládě varšavské, kterým prohlašuje se svrchu uvedená smlouva za neplatnou, poněvadž se strany polské nebyla řádně dodržována a poněvadž neměla řádného podkladu. Zároveň ohlásila vláda pražská okupaci celého Těšínska vojskem českým. To se také stalo a české vojsko zcela snadno zatlačilo polské většinou nepravdělné tlupy vojenské k východu.

Memorandum samo bylo sice předloženo mírové konferenci; stalo se však, že právě v té době konference podobné svémocné pohyby zakazovala. Poněvadž však všude tam, kam přišlo české vojsko zavládl pořádek, není pochyby, že

by se v Paříži s věcí na konec byli smířili, kdyby do toho pod polským vlivem nebyla zasáhla francouzská vojenská misse varšavská, pod jejímž tlakem předsunuté oddíly vzaty jsou zpět. Došlo konečně v Paříži po delším jednání (od 30. do 3. února) k ustanovení nové demarkační čáry podle dráhy Bohumín—Jablunkov a to tak, že část Bohumín—Těšín (bez Těšína) měli jsme my, ostatek Poláci. Beneš po jistém váhání čáru tuťo byl nucen přijati. Učinil tak' však s protestem zaslaným Clemenceauovi, kde dovolával se historického práva českého státu.

O vojenských operacích těšínských máme dnes přehled v článku Pekárkové „Obsazení Těšína a útok na Skočov“ ve Vojenských rozhledech V.

Jest pochopitelno, že jsme se za těchto poměrů snažili těšínské své požadavky odůvodniti co nejlépe. Vznikla tím celá literatura o Těšínsku, ze které si uvedeme alespoň: Hejret, Čechové a Poláci na Těšínsku (Národ 1917, také anglicky a francouzsky) a Těšínsko 1919. Stěhule, Český národ na Těšínsku po právu sebeurčení, Naše doba 1919. Mikuláš, Z minulosti a přítomnosti Těšínska 1917 a Těšínsko historické a jazykové 1917. Kapras, Těšínsko součástí českého státu, Mor.-slez. sborník 1918 (samost. dvě vydání, také anglicky a francouzsky).

Totěž činili i Poláci: Koneczny, Czeskie i polskie prawa historyczne do Cieszyńska 1919. Popiolek-Golachowski, Rozsiedlenie ludności polskiej w Cieszyńsku 1919 a Polskie kresy zachodnio-poludniowe 1919 (obě velmi podrobné mapy). Buzek, La question de la Silésie de Teschen 1919. Grappin, La question de la Silésie de Teschen 1919.

Otázka ostatního Slezska Horního byla spornou v první radě mezi Poláky a Němci. Češi tu přicházeli teprve na druhém místě. Je ku podivu, že v starších zmíenkách o požadavcích

českého státu otázku hornoslezskou nenajdeme. Denisovy mapy kreslí hranici slezskou přesně na hranici historické a podle nich i ostatní pozdější. Za hranicemi první věc zakreslily ony dvě svrchu uvedené mapy československého státu Národní rady pařížské a Larousova, tedy ne před polovicí roku 1918. U nás doma začalo se otázkou tou hýbat až po převratě, kdy uveřejněn byl můj článek Pruské Horní Slezsko a náš stát (Mor.-slez. Sborník 1919, vyšlý již koncem r. 1918 jako leták, později přeložený do francouzštiny a angličtiny) a serie článků v Neodvislosti Odcizené části českého státu, zvláště můj článek Státopravní a národnostní poměry Pruského Horního Slezska a Klacův Češi v Pruském Horním Slezsku. K tomu přibyl později článek Stěhulův Problém Lužice a Slezska v Naší Době 1919 a dodatečně i Vaškův O Ratibořsku 1920.

Zatím také ve Slezsku samém ozvaly se po připojení Horního Slezska. Kdežto však pražské hlasy většinou omezovaly se na staré Opavsko anebo šly jen nepatrně za ně, slezské většinou žádaly více, ano vrcholily až v požadavku předneseném v prosinci 1918 v Praze, aby bylo připojeno Slezsko až po Kozlí. Okolnosti ukázaly, že v tomto požadavku bylo více nadšení nežli počítání s danými silami a poměry.

Nebyloť v té době možno již počítati s velkou politikou naší v Horním Slezsku. Tu dobu jsme dávno předtím propásli. S během okolností před válkou nemohli jsme se vlastně vážněji starati ani o pruské Moravce natož o obyvatelstvo slovanské dále za nimi na východ usazené, jak jsme viděli svrchu, obyvatelstvo přechodního typu, avšak staré české kultury a českého jazyka ve školách, v kostele a druhdy — ovšem jen za českého panství — i v úřadech. O toto obyvatelstvo starali se v poslední době před válkou Poláci velmi

intenzivně, a tím že blízko byl Krakov a že měli v Poznani uvědomělé již Poláky, věc se jim usnadnila tak, že ve velmi krátké době docílili velmi značných výsledků. Od roku 1898, kdy sčítací kandidát polský měl v Horním Slezsku 40 hlasů, stoupl počet polských hlasů roku 1907 na 115.000 hlasů, takže zvoleno bylo ve 12 okresech hornoslezských 5 poslanců polských. Tak daleko věc došla těsně před válkou, že i na starém Opavsku chtěli viděti Poláky a ne Moravce. Tak je také zakreslovaly polské mapy poválečné zvláště Popiolkovy. V tom jim namnoze i neopatrné české práce některé nechtěj pomáhaly. Teprve v poslední době ukázal se pravý stav nejnovějšími pracemi mladší generace. To však bylo již pozdě a zbylo jen napsati historii, kde mohl snad býti život.

To všechno dobře neuvážil plán velikého zabrání Horního Slezska. Jest přirozeno, že vše se velmi brzy dozvěděli Poláci a Němci a snažili se tomu s úspěchem nejen čeliti, nýbrž přímo toho využítí ve svůj prospěch. Stálo se to zvláště agitací mezi cizími komisemi, které tehdy hojně do Slezska zavítávaly. Neboť nebylo možno popřít skutečnost, že v této době obyvatelstvo hornoslezské v kostele užívá němčiny nebo polštiny, ve škole vesměs němčiny a volí polsky nebo německy. Tyto poměry zvláště u Američanů uškodily nám velmi značně. Jak agitovali Němci, ukazuje nejlépe jejich polooficiální brožura z této doby: Die Not des Mährischen Anteils, vydaná v Ratiboři 1919, obmezující se ovšem jen na opavské Moravce.

Jinak všechn další zápas o Horní Slezsko byl veden mezi Němci a Poláky, a byl velmi ostrý a tuhý. Jak na polské tak i německé straně vydána byla celá řada publikací. Německé publikace vyznačují se i tu velikou systematickostí a vyvrcholily v pořádání výstavy ve Vratislavi v říjnu 1919, která měla ukázati zcela německou minulost Slezska. Nej-

zajímavější pro nás jest dnes na celé té otázce, když se na ni podíváme zpět, že jedněm i druhým se ztratila celá česká minulost Horního Slezska. Vynořil se tu také plán, ze sporného území hornoslezského vytvořiti samostatnou republiku.

IX.

Slezsko na kongresu pařížském.

O průběhu jednání o území otázky Československé republiky na kongresu pařížském jsme do dneška zpraveni dosti málo. Máme tu k pomoci Memoiry, které byly kongresu v těch otázkách českými zástupci podány, a kterých bylo použito velmi rozsáhlou měrou v práci Gianiniho *La reconstitutione della Cecoslovachia* nejprve v *L'Europa orientale II* a potom znova ve velkém sborníku *Cecoslovachia*, vydaném péčí římského slovanského institutu roku 1924. Dále jest použito týchž memoirů v mých pracích *Český stát v historickém vývoji a v dnešní podobě*, třetí vydání 1920 a v příslušných státech *Z dějin českého Slezska 1922*. K tomu možno ještě připojiti některé zmínky z Kramářových *Pěti přednášek o zahraniční politice 1922* a konečně Benešovy přehledné výklady parlamentní, zvláště o otázce těšínské. (Srov. zvláště E. Beneš *Problémy nové Evropy a zahraniční politika československá 1924*, Vochoč, Dr. Beneš a mírová konference pařížská, v *Sborníku Benešově 1924*.) Příspěvky z plebiscitu těšínského uveřejnil náš komisař plebiscitní Dr. R. Matouš v *Mor.-slez. deníku* v červenci 1925.

Hojnější publikace o těchto bodech máme z Polska. Jsou to zvláště: Kutrzeba, *Kongres, traktat i Polska 1920 a Polska odrozona 1922*; Firich, *Polskość Górnegó Śląska 1921* (také franc.); Dąbrowski, *Kwestja cieszyńska 1923 a Śląsk Górny*

1923; Dybrzyński, Śląsk Górny 1921; Kozicki, Sprawa granic Polski na konferencji pokojowej w Paryżu 1921; Denter, Śląsk Górny 1920. Dále úřední Mémoire concernant la délimitation des frontières entre les états polonais et tchecoslovaque en Silesie de Cieszyn, Orava de Spisz 1919.

Dossier československých požadavků na kongrese má dvě podoby, starší, vzniklou bez jakékoliv součinnosti členů pražské delegace, pravděpodobně ne-li celé, tedy alespoň v největší své části přímo z ruky Benešovy, a druhou doplněnou prací této delegace, v jejímž historicko-geografickém oddělení jsem byl také členem. V první podobě, dossier složeno jest z pěti částí (Historického úvodu, revindikace území, německé otázky, Těšínska a Podkarpatské Rusi). V druhé podobě všeobecná a územní část vzrostla na deset částí připojením dossier o Slovensku, Horním Slezsku, Kladsku, opravě hranic německých a rakouských a o Lužici. Z toho týká se Slezska přímo memoir o Těšínsku a Horním Slezsku, částečně i o německém území.

Dříve však nežli se o těchto otázkách zmíním podrobně, chci upozorniti na úvodní část dossier (také pod čís. 1. citovanou) *Les Tchechoslovaques, leur histoire et civilisation, leur lutte et travail, leur role dans le monde*. Vývody tu obsažené ve všech hlavních myšlenkách jsou již v první podobě dossier, a byly jen v některých podružných podrobnostech doplněny delegací ostatní. Jest to v podstatě velkorysý sociologicko-historický výklad o českém národě. Výklad začíná vylíčením staletého boje mezi Němci a Čechy v našich zemích v jeho různých stupních vývoje. Jádrem nového státu československého má býti to, co zůstalo ze starého státu českého: Čechy, Morava a České Slezsko. Právně nepřestal tento stát existovati ani v záplavě centralisace habsburské a národ žádá nyní obnovu plné samostatnosti jeho.

Opavška týkají se dva memoiry. Jako celku resp. jeho německého území se týká memoire 3 *Le problème des Allemands de Bohème*, kde vysvětluje se historicky i moderně problém Němců v českém státě a nemožnost oddělení území to od něho a přivtělití je jinam. Na Opavsku týkala se věc Sudetenlandu. Ostatně nutno hned předem upozorniti, že problém sám byl na konferenci od počátku zcela jasný. Šlo o území smíšené, které komunikačně, hospodářsky, strategicky a také celou historii tvořilo jediný celek se zeměmi českými, nehledě ani k tomu, že jen malá část tohoto území, jak ukázala vývojová mapka jeho mnou k tomu účelu nakreslená, jest staršího původu kolosačního, kdežto část vznikla až pozdějším poněmčením. I kdyby nebylo ani těchto důvodů, nebylo lze územím tím zvětšiti ještě území poraženého Německa a Rakouska. A tak hned od počátku zamítnuto bylo jednání o této věci jako celku, bylo jednáno jen o některých podrobnostech a byla z ní učiněna konečně vnitřní věc státu úmluvou o ochraně menšin z 10. září 1919.

O některých výběžcích českého státu bylo uvažováno, mají-li býti zachovány či jich jinak použito. Opavška týkalo se to na Osoblažsku, z něhož část severně od Javorníku — sporno až kam — měla býti eventuálně vyměněna za české Kladsko. K provedení však nedošlo, aby se jednání nekomplikovalo. Proto také věc není v memoiru 10. *Problèmes des rectifications des frontières tchécoslovaques et germano-autrichiennes* uvedena.

Otázka Horního Slezska jest až v druhé podobě dossier a to v Memoiru čís. 8-*La Haute Silésie tchèque-Région de Ratibor*. — V době sestavování těchto požadavků situace celková v Paříži se dosti značně změnila již v náš neprospěch, jednak celkově našimi neúspěchy na Slovensku proti Maďarům, jednak referováním cizích missí ze Slezska, zvláště

americké. Bylo tu již jasno, že bude lze jednat jen o dvě věci: o obyvatelstvo vyloženě české a o uhlí. Obé bylo pro nás jen v jižní části požadovaného území hornoslezského. Na severu měl pro nás význam ještě Bavorov nedávno teprve poněmčený s přilehlou českou ještě obcí Jarohněvem. Uhelné flece se pak táhnou na pravém břehu Odry přecházejíce výjimečně na levý jen u Petřkovic.

Memoir žádal tedy klín mezi Opavskem a Těšínskem. Odůvodňoval pak své požadavky důvody historickými — žádá se jen část starého Slezska — státu českému urvaného, národnými, hospodářskými a komunikačními. Požadavky memoiru doplněny byly mou mapkou, ukazující poměr celého Slezska a části požadované, a národnostní. Požadavek pod vlivem slezským šel snad dále, nežli měl jíti, žádaje i celé německé Hlubčicko a čáru Žarov — Rybník — Ratiboř i s městy Hlubčicemi a Ratiboří. Z toho čl. 83 původního návrhu versailského dal nám pouze obdélník vyplňující zářez mezi Osoblažskem a Bohumínem, ohraničený ze tří stran naší starou hranicí a na severo-východě čarou vycházející od bodu položeného bezprostředně jižně u mostu železničního přes Odru na trati Bohumín — Ratiboř, a jdoucí západně Chřenovic a východně Ketře až k jižní hranici osoblažského výběžku k bodu přibližně 5 km západně od Hlubčic položenému.

V definitivní stylisaci mírové smlouvy bylo však toto území rozděleno ve dvě části hranicí správního kraje ratibořského a hlubčického, takže jen jižní část celého území (Hlučínsko) připadla nám ihned, kdežto severní (Hlubčicko bez města Hlubčic) měla býti podrobena osudu plebiscitu hornoslezského tak, že jestli sousední území připadne Polákům má se dostatí nám, jinak však zůstává u Německa. Definitivní

rozhodnutí otázky hornoslezské ponechalo pak skutečně sousední krajiny Německu a tak i Hlubčicko mu zůstalo.

Touto hranicí provedenou 1920 a násl. zvláštní komisí, zůstávají mimo náš stát na Hlučínsku čistě české (moravské) obce Bořutín 1100 Moravců, Boleslav 491, Chřenovice 2799, Petřatín 513, Šamařovice 651 a Velké Petrovice 1783; celkem za touto hranicí ztrácíme 7267 Moravců dle německého sčítání předválečného.

Další české osady ztratili jsme na Hlubčicku: Utěchovice 230 Moravců, Bobolusky 251, Držkovice 297, Děhýlov 174, Vodka 418, Hradčany 434, Jakubovice 273, Kaldúny 76, Chrastelov 316, Násilé 447, Nekázenice 336, Stibořice 966, Turkovo 237, Vehovice 255, dále osady s velikými českými menšinami: Branice 643, Jaronov 127, Liptyně 137, Plšt 105. Celkem tedy na Hlubčicku ztrácíme 6356 Moravců. Dohromady na Hlučínsku i na Hlubčicku zůstává za naší hranicí a s menšinami 13623 českých lidí.

Sčítání z roku 1925 ukázalo (Kulturwehr 1927 čís. 2.), že počet Čechů v těchto krajích se menší. Napočteno tu pouze 4461 jednojazyčných a 5829 dvoujazyčných (českoněmeckých) Moravců, čili celkem 10.290 Moravců. (Srov. také Štencl, Čechové ve vládním obvodu opolském, Naše zahraničí III, 1.)

Vytvořena pak tu byla hranice krajně nepříznivá na celé čáře. Naše Hlučínsko proniká tu totiž klínem tvořeným dvěma německými osadami, Sudicemi a Třebomí do Německa, toto pak zase tvoří zcela českou vsí Stibořicemi klín do naší republiky. Dále k severu jest velký klín hlubčický německý, a potom zase osoblažský náš. K tomu konečně přistupuje ještě klín vytvořený při dělení Horního Slezska mezi Poláky a Němce. Klín ten začíná u Bohumína, kde je 4 km široký a jde k severu v délce asi 16 km. Na svém konci severním

jest asi 10 km široký. Jsou v něm čistě české obce Chřenovice, Bořutín, Boleslav, Petřatín a úplně slovanské obce Zabělkov, Rudyšvald, Rožkov, Tvorkov, Křižanovice, Bojanov. Němců v klínu tom není skoro vůbec.

Otázce těšínské, zdá se, Beneš s počátku nepřikládal toho významu, kterého nabyla později skutečně. Jen tak si vysvětlíme znění prvního jeho memoiru, *Le problème de la Silesie de Teschen*, kde patrně také pod vlivem starších zahraničních dohovorů přistupuje a priori na rozdělení Těšínska oddělením Bílska ve prospěch Poláků. V úvodě pak prohlašuje se problem těšínský za podružný, který třeba jen proto vyložití přesněji, aby nezpůsobil spor mezi Čechoslováky a Poláky a mezi spojenci nebyl věci prisuzován větší význam, nežli jí skutečně patří. Tato původní stylisace na štěstí byla rozšířena jen ve velmi malém počtu exemplářů a zvláště do kruhů mimočeských buď se nedostala vůbec anebo jen zcela výjimečně v ojedinelých exemplářích,

Podle jednomyslného přání pražské delegace byla pak otázka Těšínska v druhém znění memoiru č. 4. *Le problème de la Silesie de Teschen* upravena tak že memoir trval ze zásadních důvodů na připojení celého Těšínska jako staré země českého státu a snažil se také dalšími ještě důvody právo to objasnit (komunikace na Slovensko, uhlí, poloha strategická, obyvatelstvo české na západě, Slazaci, kteří nejsou a nechtějí býti Poláky na východě). V úvodě pak celá otázka byla správně charakterisována jako problem pro Poláky pouze podružný, pro Československo však životní. K memoiru měla přijít také moje mapka Těšínska se zakreslenými Slazaky a Goraly, vedle Čechů, Poláků a Němců. Z věci později sešlo.

O Těšínsku začalo se však vážně jednat před konferencí až v dubnu 1919. Beneš hájil tu zásadu, že celé Těšínsko

má přijíti Československu, bylo to však velmi stíženo celkovým poklesem autority našeho státu, jak bylo již svrchu řečeno, jednak neúspěchy na Slovensku proti Maďarům, jednak vývojem poměrů vnitřních u nás — a tak nakonec byl Beneš nucen prohlásiti, že pro dobré sousedství byl by český stát ochoten postoupiti Polsku území až po řeku Vislu. Komise území, ve které se právě o věci jednalo, šla však dále a navrhovala — vlastně v souhlase s prvotním memoirem — postoupení celého okresu bílského.

Poláci se však ani tím nehodlali spokojiti a poněvadž tehdy právě, jak upadal význam český na konferenci, stoupal vliv polský zvláště osobní přítomností velmi oblíbeného a známého Paderewského, začala se situace Těšínska valem horšiti. Přispělo k tomu i rozhodnutí o plebiscitu na sousedním Horním Slezsku a zprávy, které o těšínských poměrech přinesli američtí experti (jazyk škol, kostela, úřadů, národnost poslanců). Tím si vysvětlíme, vedle všelijakých i postranních cestiček, vznik tak zvané Laryšovy linie, kterou proponovali najednou Američané a která nám brala Bohumín, Těšín, Třinec a Karvín. Pod tlakem této linie byla česká delegace ochotna jíti až k Olši. Ani to však nepomohlo.

Došlo pak k jednání česko-polskému v červenci 1919 v Krakově. Také tento pokus ztroskotál neústupností Poláků, ačkoliv česká delegace nabízela hranici na horách západně od Visly a neoficiálně ještě kus dále na západ i s městem Těšínem, na který Poláci kladli z důvodů prestiže zvláštní váhu.

Ā tak konečně vyhověla konference polskému požadavku po plebiscitu dne 27. srpna 1919. Tímto nuceným přijetím plebiscitu zasazena byla beze sporu značná rána státnímu právu českému, bylo vlastně také definitivně rozhodnuto o

otázce dělení země, bylo však alespoň zabráněno přijetí linie laryšovské, která se najednou zase začala objevovat.

Tímto rozhodnutím začala ona neblahá doba plebiscitní na Těšínsku, která vyvrcholila řadou polských bezpráví ani vraždy se nelekajících na lidech bezbranných. Zároveň vznikla celá literatura plebiscitní dosti rozsáhlá, jejíž přehled podal jsem svého času v *Národě* roč. IV. 1920 v čís. 13 českou, v čís. 20 polskou. Z české si uvedeme alespoň dvě hlavní práce: Liscová *The problem of Silesia 1920* a (bez aut.) *Le Pays de Teschen 1920* (také ital). Polské publikace vykazují při tom na mnoze neobyčejné překrucování pravdy.

Při plebiscitu počítalo se s většinou českou asi 55-60^{0/0}, k čemuž vedle uvědomělých Čechů počítána byla část Ślązáků a část Němců, od jichž větší nebo menší účasti byla větší nebo menší majorita ta závislou.

Když však boj plebiscitní nabýval čím dál tím povážlivějších tvarů, klonili se v Paříži k rychlejšímu rozhodnutí. A tak za války polsko-ruské, kdy zdála se na Polsko valiti záhuba bolševická, bylo nejprve pomýšleno dáti věc rozhodnouti arbitráží (jednání ve Spa) a na konec pod dojmem ohrožení samé Varšavy bolševiky rozřešila věc konference velvyslanců v Paříži 28. července 1920. Toto rozhodnutí již zúslalo definitivní smlouvou hraniční v Sèvres 10. srpna 1920.

Hranice tato začíná bodem, kde východní hranice obce Piersné se stýká se starou hranicí rakousko-německou a jde odtud na jih až ke kotě 268 ležící asi 2 km severovýchodně od Fryštátu a to tak, že ponechává ves Dolní Marklovice a domy obce Mizerova Československu. Odtud hranici tvoří hranice obcí Fryštátu a Roje až tam, kde hranice Roje přichází k řece Olši. Pak je hranicí Olše proti proudu až k bodu, který jest určiti asi 500 m severozápadně od mostu,

ležícího 1500 m jihovýchodně od Šibice. Dále jde hranice po horských hřbetech (přes koty 405, 514, 708) a ponechává Polsku obce Puncov a Horní Lišnou, Československu Kojkovice a Dolní Lišnou. Na to přechází na hranici okresu bílského, po které jde až ke kotě 989, a potom dále po hranici obcí Jestebné a Javořinky až do hranic bývalého Uherska se Slezskem.

Takto utvořená hranice ponechala nám přece více z Těšínska nežli starší hraniční čáry, zvláště laryšovská, a není daleko od oné, kterou delegace česká v Krakově jako krajní mez neoficiálně sama nabízela. Zůstala nám zvláště dráha Bohumín-Jablunkov a část uhelných flecí.

Není bez jisté historické pikantnosti, že dosti brzy byli Poláci, pro které za vyjednávání neexistoval nárok českého státu na Těšínsko, nuceni sami nároku toho se dovolávat ve prospěch svého státu vlastního, jak se tomu stalo v březnu 1927 v procesu státu polského o komorní statky těšínské proti arciknížeti Bedřichu habsburskému.

X.

Závěr.

Konečný výsledek hranic není tedy ve Slezsku zvláště utěšený. Německo tvoří tu tři veliké klíny do našeho území: kladský, hlubčický a k Bohumínu. Obráceně naše republika do Německa vniká severním Opavskem, Javorníkem a Osoblahou. Polsko obchvacuje Těšínsko nejen na východě, nýbrž i na severu.

Na tomto území změnily se velmi radikálně také poměry národnostní nejen tím, že část Těšínska s jistým počtem Poláků a Němců přešla do rukou polských, nýbrž hlavně

tím, že přestal dosavadní tlak protičeský. Ukázalo to jasně i poslední sčítání lidu, jak nám je pro Slezsko na základě nového lexikonu obcí II. dílu (Morava a Slezsko) probral podrobně V. Veit, Morava a Slezsko po stránce národnostní, v České revue XIX. 1926.

Ze 672.268 obyvatel Slezska podle sčítání z roku 1921 jest 296.194 Čechů, 252.365 Němců, 69.967 Poláků, 3681 Židů, 531 jiných a 49.530 cizinců.

V %o jeví se to takto: Čechů 47.56⁰/₀,
Němců 40.53⁰/₀,
Poláků 11.24⁰/₀.

Ubylo proti sčítání z roku 1910, které konečně, jak jsme viděli, také bylo již nám trochu příznivé proti dřívějším, celkem 34.530 Němců a 71.960 Poláků, kdežto Čechů přibylo 81.708. Percentuálně přibylo Čechů 38.1⁰/₀. Poláků ubylo 50.7⁰/₀ a Němců 12.04⁰/₀.

Na Opavsku jsou přesuny tyto poměrně menší. Poláci tam skoro zmizeli; ze 3000 zůstalo jich jen 600, Němců ubylo 10.09⁰/₀, Čechů přibylo 17.06⁰/₀.

Zajímavost jest, že na Hlučínsku samém počet Němců se zvětšil.

Kdežto podle německého sčítání roku 1910 bylo Němců 14.27⁰/₀ naše sčítání našlo jich tam dokonce 16.31⁰/₀, čili z 48.005 obyvatel 7707.

Na dnešním Těšínsku jest Čechů 177.626 = 65.07⁰/₀, Němců 23.005 = 8.45⁰/₀, Poláků 69.360 = 25.41⁰/₀. Ubylo tu Němců 27.69⁰/₀, Poláků 49.8⁰/₀, kdežto Čechů přibylo 56.92⁰/₀.

Výsledky tyto jsou jistě potěšující. Stopujeme-li je pak v podrobnostech podle jednotlivých osad, i tu najdeme, že

to, co bylo v poslední době před válkou a za války bezpečně a středně ohroženo, bylo převratem zachráněno. Přidáme k tomu ještě rozvoj českého školství středního, měšťanského odborového a národního v území převahou německém, rozvoj českého úřadování v zemi, kde jsme nemohli se domoci ani primitivní rovnoprávnosti, odstranění zásady, že úředníkem ve Slezsku má být Němec, třebaš pořád ještě procento těchto německých úředníků je snad větší nežli jinde v našem státě, můžeme směle říci, že nikde u nás převrat tak nezvrátil poměry, alespoň v historických zemích, jako Slezsku. Zůstalo-li pak přece ještě něco z křivd staré doba musí být naší snahou, aby to bylo napraveno co nejdříve.

